

Дука Анастасія Петрівна,
кандидат економічних наук, доцент

Трансформація інвестиційних інтересів в умовах знаннєвої економіки

Сучасний період суспільного розвитку характеризується фундаментальними відмінностями, які змінили сприйняття соціальних, політичних та економічних відносин. Йдеться, насамперед, про соціологічну та футурологічну концепцію нової форми розвитку суспільства, головним фактором якої стає виробництво та використання науково-технічної інформації, знаннєвих ресурсів та технологій. Теоретичну основу технологічної парадигми сучасності закладено у концепціях інформаційного суспільства (Гелбрейт, Д.Белл, О.Тофлер), постцивілізаційного (К.Боулдінг), постекономічного (Г.Кан), постіндустріального (А.Чухно) і в сучасному сприйнятті зазвичай окреслена позиція розглядається як технологічний імператив. Такий технологічний детермінізм багато у чому обумовлює характер і результати «цивілізаційних» змагань національних економік за місце у світовому рейтингу розвиненості та за високий рівень добробуту країни.

Остання чверть ХХ та початок нового століття характеризуються зростанням впливу науки і нових технологій на соціально-економічний розвиток всіх країн, а у науковій літературі зазначені процеси пов'язують з формуванням «економіки знань». Аналізуючи сучасні економічні процеси в глобальному вимірі, Дж.Сакс у своїх дослідженнях поділив країни у світовому просторі за технологічною ознакою на три групи: технологічні новатори, технологічні послідовники та технологічні аутсайдери.

Без сумніву, зростання ролі сфери послуг, всебічний розвиток людини та її якісно новий стан у новому суспільстві як носія інформаційно-інтелектуальної технології, швидке проникнення нових знань у всі сфери суспільного відтворення є тими рисами, які характеризують сучасний етап розвитку суспільства.

О. Тофлер прогнозував, що «Третя хвиля» привнесе з собою докорінно новий спосіб життя, який базуватиметься на методах виробництва, що спричинять старіння більшості техніки, а сформована цивілізація привнесе новий кодекс поведінки та виведе суспільство за межі концентрації енергії, грошових коштів та влади [7, с.15].

Основні ознаки, важливі для розуміння та певною мірою пояснюють сучасні трансформаційні процеси надав Д.Белл [1, с.330], при виділенні трьох аспектів постіндустріального суспільства: 1) перехід від індустріального до сервісного суспільства; 2) вирішальне значення кодифікованого теоретичного знання для здійснення технологічних інновацій; 3) перетворення нової інтелектуальної технології у інструмент системного аналізу та теорії прийняття рішень.

У постіндустріальному суспільстві національні інформаційні ресурси, на думку Стоуньєра Т., стають головною економічною цінністю та потенційним

джерелом багатства, збільшення якого будь-яка країна може забезпечити у три основні способи: 1) постійне накопичення капіталу; 2) збільшення територіальних меж; 3) використання нової технології, що перетворює «нересурси» в ресурси [6, с.393]. Розвиток цивілізації він вбачає у суто економічному аспекті через зміщення основ економічного розвитку до технологій. «В інформаційній економіці господарська діяльність є головним чином виробництво та застосування інформації з метою зробити всі інші форми виробництва ефективнішими і тим самим створити більше матеріального багатства. Лімітуючим фактором у цьому є наявні знання» [6, с. 397].

Характеризуючи економічний поступ розвитку суспільства, вираз «економіка знань» дедалі більше набуває поширення у наукових та практичних колах. Насамперед, це пов'язується з рухом розвинених країн до значного усвідомлення важливості знань, інформації, наростанням потреби доступу до них з боку бізнесу та держави. Знання та технології з розвитком суспільства ускладнюються, у зв'язку з чим підвищується важливість зв'язків між підприємствами та іншими організаціями з метою отримання спеціальних знань, і паралельно призводить до зростання інноваційної активності у сфері послуг. Інноваційна активність як інтерактивний процес забезпечує одночасне створення й поширення знань всередині та ззовні підприємств та організацій. Тим самим забезпечується розвиток наукомістких виробництв, зокрема сфера бізнес-послуг, освітніх послуг, високотехнологічна обробна промисловість тощо. Крім того у галузях промисловості і у сфері послуг активніше використовуються наукомісткі технології у процесах виробництва та обслуговування.

Економічне зростання в сучасних умовах дедалі більше залежить від концентрації та ступеня концентрації інвестиційних ресурсів на розвиткові інтелектуального потенціалу. Світова економіка все більше опирається на знання. Насамперед, сама глобалізація ринків, фінансів, виробництва стала можливою завдяки виникненню глобальної інформаційної інфраструктури. Глобалізація зв'язків у світовому просторі набуває ролі фактору економічного розвитку, оскільки практично відсутня жодна національна економіка, прийняття рішень щодо розвитку якої здійснювалося б без урахування зовнішнього середовища. Це зумовлює і зміни в технологізації розвитку суспільства в цілому. Саме цей критерій сьогодні є визначальним при поділі світу у зв'язку з поширенням глобалізаційних процесів. Приблизно 15% населення становлять розвинуті країни з новим технологічним способом виробництва, приблизно 50% населення розміщено в країнах індустріальної системи, з можливістю впроваджувати новітні технології, і майже 35% населення знаходяться в технологічно відірваній економічній системі [8, с.9].

Під впливом технологізації суспільного відтворення трансформується й інвестиційна діяльність, центр тяжіння якої поступово зміщується з виробництва засобів виробництва, до спроможності виробництва нової продукції, - науки та технологій. Так, у структурі інновацій розвинених країн світу майже 60% складають інновації, що належать до значних технологічних досягнень (в національній економіці аналогічний показник знаходиться на рівні

10-12%). Питома вага інновацій, пов'язаних лише з удосконаленням традиційних технологічних рішень та процесів у цих країнах не перевищує 12% і має тенденцію до зменшення. Економічне зростання забезпечується інвестиціями в дослідження і розробки, підвищенням інноваційної активності, якості освіти та кваліфікації кадрів, доступу до глобальних потоків знань. За оцінками експертів, як зазначено у [3, с.95], зростання обсягу світового ринку наукомісткої продукції в 2015 р. досягне близько 6 трлн.дол. США, з яких 2 трлн. дол. США припадуть на інформаційні послуги. Україна має можливість зайняти на цьому ринку до 10 %, за умови реалізації інноваційного потенціалу та забезпечення технологічної модернізації економіки.

Поряд з цим загальний обсяг видатків на дослідження й розробки у ВВП як один із ключових критеріїв оцінки потенціалу економічного розвитку країни та її місця у світовому економічному просторі протягом 1996-2011 рр. в Україні зменшився з 1,36% до 0,79%. У розвинених країнах світу витрати на науку складають 2-3 % ВВП, зокрема, у США – 2,7%, Японія, Швеція, Ізраїль цей показник досягає 3,5-4,5% ВВП, у Швеції і Фінляндії – 3,7 % [4]. За підрахунками експертів, наукоємність ВВП в СРСР зростала значними темпами і дорівнювала: у 1950 р. – 0,99 %; 1955 р. – 1,38 %; 1960 р. – 1,77 %; 1965 р. – 2,30 %; 1970 р. – 2,49 %; 1975 р. – 2,91 %; 1980 р. – 3,00 %, 1985 р. – 3,11 %; 1990 р. – 2,89 %. Таким чином, можна стверджувати, що за останні двадцять років в Україні сформувалася чітка тенденція до зниження наукоємності ВВП, а в останні роки її рівень наблизився до рівня СРСР 50-х років.

Погіршення кон'юнктури на світових та внутрішніх ринках внаслідок глобальної фінансово-економічної кризи призвело до низки наслідків, які негативно вплинули на економічну ситуацію в країні і, як наслідок, призвели до зниження темпів зростання більшості соціально-економічних показників. За даними офіційної статистики, у 2008-2009 рр. суттєвого зниження зазнали щорічні темпи зростання промислового виробництва та зовнішньоторговельний оборот, погіршилася результативність та інвестиційна активність підприємств, зросло безробіття, зменшилися доходи населення. Зокрема, темпи зростання промислового виробництва, у % до попереднього року становили: у 2005р. – 103,1, у 2006 р. – 106,2, у 2007 р. – 110,2, у 2008 р. – 96,9, у 2009 р. – 78,1; темпи зростання реальної заробітної плати, у % до попереднього року становили: у 2005р. – 120,3, у 2006 р. – 118,3, у 2007 р. – 112,5, у 2008 р. – 106,3, у 2009 р. – 90,8 [2].

Аналогічними тенденціями характеризується динаміка й інших показників. Таким чином, фінансово-економічна криза ще раз привернула увагу до недоліків промислового розвитку, необхідності підтримки високотехнологічних виробництв, галузей, які значною мірою детермінуватимуть якість та спрямованість економічного зростання країни на основі розвитку наукоємних видів діяльності, зростання частки висококваліфікованої праці.

Разом з тим, історичний поступ економічного розвитку доводить, що у 90-х роках ХХ століття національна економіка мала достатньо можливостей ввійти у світовий простір постіндустріальних країн рівноправним партнером,

оскільки володіла достатньою мірою розвинутим науково-технічним потенціалом. У 1990 р. в Україні зосереджувалося 6,5 % світового науково-технічного потенціалу при чисельності населення, яке становило близько 0,1% світового [5, с. 35]. На сьогодні у розвинутих країнах кількість науковців щорічно збільшується в середньому на 2,5-3 %. Так, за даними ОЄСР у 2011 році, наближеними за значенням показника чисельності науковців на 1 тисячу зайнятого населення рівня України 1990 року, стали Фінляндія – 16,6, Ісландія – 12,9, Німеччина – 12,3, Нова Зеландія -10,8, Швеція – 10,5, Японія -10,4, Норвегія – 10,1, Корея – 10,0, США – 9,5 [4]. Для України, на тлі загальної тенденції щодо скорочення наукових та науково-технічних працівників, кількість яких у 2011 р. порівняно з 1990 р. знизилася майже в 3,68 рази, спостерігається тенденція до скорочення частки наукових кадрів у структурі зайнятого населення. З кожної тисячі зайнятих у 1990 році 12 осіб працювали в науково-технічній сфері, у 2011 році на тисячу зайнятого населення припадає 4 особи наукових кадрів.

Практично з кожним роком Україна втрачає свій інноваційний потенціал і цим самим гальмує економічний розвиток та стабільність. За рейтингом Всесвітнього економічного форуму у 2010 р. у сфері формування факторів інноваційного розвитку Україна посіла 42 місце, за оснащеністю сучасними технологіями – 96, у світовому рейтингу глобальної конкурентоспроможності економіки – 82, що свідчить про неефективне використання власного інноваційного потенціалу. Це означає, що позиції України в системі міжнародного поділу праці характеризуються наростаючим відставанням. І це не забезпечує конкурентоспроможність національних продуктів та послуг на зовнішніх ринках. Інноваційні процеси в Україні в цілому варто охарактеризувати як нестійкі й позбавлені чітких стимулів на довгострокову перспективу.

Разом з тим, потенціал та основні чинники України в цілому, за умови їх ефективного використання і вдосконалення, дозволяють забезпечити оптимальні темпи економічного зростання, підвищення життєвого рівня та вихід на глобальні ринки інноваційної продукції.

Підводячи підсумок, варто зазначити, що забезпечення економічного розвитку не зводиться лише до широкого застосування новітніх технологій, це, насамперед, усвідомлення визначальної ролі нового етапу розвитку всієї цивілізації, необхідності технологізації суспільного відтворення, здійснення технологічної модернізації на основі нової техніки та технології, широкого використання знань та втілення їх у інформаційно-інтелектуальні технології.

Список використаної літератури

1. Белл Д. Социальные рамки информационного общества /Д. Белл // Новая технократическая волна на Западе. – М.: Прогресс, 1986. – с. 330-342.
2. Державна служба статистики України. [Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>]
3. Кіряков Д.І., Кірякова М.Є. Інтелектуальний потенціал компаній: досвід емпіричного дослідження / Д.І. Кіряков, М.Є. Кірякова // Реформування

- економіки України: стан та перспективи. Зб. Матер. VI Міжнародн. наук.-
практ. конф. – К.: МІБО КНЕУ, 2011. - с.94-97
4. OECD Science, Technology and Industry Scoreboard 2011 // [Режим доступу:
<http://www.oecd.org/sti/oecdsciencetechnologyandindustryscoreboard2011innovationandgrowthknowledgееconomies.htm#toc>]
 5. Петрина М. Базові умови створення інноваційної моделі розвитку економіки України / М. Петрина // Економіка України. – 2006. – № 8. – С. 35-40.
 6. Стоуньер Т. Информационное богатство: профиль постиндустриальной экономики / Т. Стоуньер // Новая технократическая волна на Западе. – М.: Прогресс, 1986. – с.392-409.
 7. Тофлер О. Третья волна. – М.: АСТ, 1999. – 784 с. [Режим доступу:
<http://www.twirpx.com>]
 8. Чухно А.А. Постіндустріальна економіка: теорія, практика та їх значення для України. – К.: ЛОГОС, 2003. – 631с.